

med fyrtio kanoners kaparen Pompadour — själva hade vi bara tjugotre kanoner — så vi äntrade den, rå mot rå. Striden varade i tre timmar, och jag är övertygad om att vi skulle ha tagit fransmannen, om vi bara haft litet mer folk, men olyckligtvis förlorade vi varenda man, just som vi höll på att ta hem segern.

Jag var än en gång i fransmännens våld, och det hade nog gått illa för mig, om jag hade blivit förd tillbaka till Brest, men som tur var, blev vi befriade av »Huggormen». Jag hade så när glömt att tala om för herrn, att i den drabbningen blev jag sårad på två ställen, jag miste fyra fingrar på vänster hand och fick benet avskjutet. Om jag hade haft tur nog att bli av med benet och bruket av handen ombord på

ett örlogsfartyg och inte på en kapare, så hade jag varit berättigad till fria kläder och fritt vivre under återstoden av mitt liv, men ödet ville inte så. Vissa människor föds med silversked i munnen, andra med träslev. Men, Gud ske pris, jag är vid god hälsa, och jag kommer alltid att älska friheten och gamla England. Leve friheten, äganderätten och gamla England.

Med dessa ord linkade han iväg, lämnande mig i beundran över hans mod och förnöjsamhet. Samtidigt kunde jag inte låta bli att erkänna att, om man ständigt umgås med lidandet, lär man sig bättre att ringakta det än man gör med filosofi.

Övers.: Wilhelm Rehnsfeldt
Ill.: Gunnar Brusewitz

Jag har läst

Av GUNNAR EKELOF

Gilgamesh-eposet

EFTERSOM världens äldsta epos, världens första, någorlunda sammanhängande stycke litteratur kan man säga, sedan 1945 föreligger i svensk tolkning av den nordiska assyriologins nestor, professor Knut Tallqvist i Helsingfors, kunde det väl vara värt att ta reda på hur mycket det går att få ut ur en sådan kuriositet. Det är det 5000-åriga Gilgamesh-eposet det gäller.

Den vanlige läsaren behöver inte vara alltför rädd: det är inte fråga om en vetenskaplig utgåva i strängaste tänkbara dokumenterade mening. Även om översättaren försett den med historik, noter och ordförklaringar så är dessa beräknade på gemene man och även texten tycks han ha strävat att göra så läsbar och läsvärd som möjligt. Det är därför som han lappat och lagat

den en smula. Den är nämligen inte bara fragmentarisk och så att säga hoplockad ur en hög trasiga skärvor med kilskrift, dessa skärvor är också olik-språkiga och av mycket skiftande ålder. Dikten var nämligen på sin tid internationell och hade, relativt sett, en lika lång och invecklad tillblivelsehistoria som vår egen västerländska litteratur. Vad vi har kvar av den kan sägas representera återstoden av en hel sago-krets (i stil med senare tiders Tusen och en natt). Hundra generationer av berättare och skrivteckenstämplare har dragit sitt stå till stacken, modifierat, redigerat om, fördjupat och förskönat, även om man kan förutsätta att de med orientalisk traditionsbundenhet i stort hållit fast vid en uråldrig sumerisk stomme. Och förmodligen kan väl dikten i sina primitivaste partier antas ha

en muntlig historia före de första skrivtecknens tid på 3000-talet f. Kr. Dess belagda historia går från 3000-talet till 600-talet, spänner alltså över 2500 år.

Men AvB är ju egentligen till för prosa, säger någon, varför då komma med poesi? Bl. a. för att denna poesi är sådan att vi — oss själva ovetande — är fullkomligt genomsyrade av den. Den tradition de gamla kaldéerna förde vidare har inte dött ut, fastän till och med deras bastanta, terrassformade stjärnskådartorn förvittrat så grundligt att endast den moderna arkeologien kunnat skilja dem från ökenkullarna omkring. Det kan hända att ni en gång för längesen läste Heidenstams Hans Alienus eller att ni helt nyligen läst Thomas Manns Jakob-Josef-serie — detta bara för att nämna ett par författare som *direkt* sökt inspiration i den fornbabyloniska myten. Men alla har vi dessutom läst otaliga sagor, eper, legender, fabler etc. ända fram till moderna romaner och självbiografier vilkas hjältar söker odödlighet eller de vises sten eller »lyckan» eller bara klarhet med sig själva. Gilgamesh-eposet ligger till grund för dem alla: eller rättare: vilken saga som ligger till grund för dem vet vi inte, för den har längesen gått förlorad i tidernas natt. Gilgamesh ger oss i varje fall besked om hur det evigt mänskliga motivet ungefär bör ha sett ut i sin början. Vi kommer här så nära kulturens födelse som är oss möjligt.

Tallqvist refererar de tyska forskarna P. Jensen och A. Ungnad, av vilka den förre har sökt påvisa Gamla Testamentets beroende av eposet och den senare Odysseus. Vad det förra beträffar innehåller Gilgamesh som bekant den första syndaflodsberättelsen och förresten också en art av syndafall. Vad beträffar Odysseus finns en viss möjlighet att redan de antika författarna anade ett sammanhang: den arge skämtaren Lukianos, som skrivit en prosasatir på Odysseus, »En sann historia» som han kallar den, föregger sig ha träffat Ho-

meros på de lyckliga öarna och frågat honom från vilken stad han härstamade av de sju som i antiken tvistade om att ha varit hans födelseort. Han låter Homeros svara att han egentligen var babylonier. Det hör till saken att Lukianos (ca. 125—180 e. Kr.) var från Syrien, kanske semit och kanske invigd i någon rest av traditionen. Även att kristendomen, via någon av de mindreasiatiska mysteriereligionerna, medelbart blivit påverkad av myten, ligger inom möjligheternas gräns. Dikten har nämligen delvis en religiös karaktär: Gilgamesh är inte bara hjälte utan också en växtlighetsgud av älderdömlig Adonis-karaktär och har väl varit föremål för kult.

Med dylika förmodanden är emellertid läsaren av dessa rader föga hjälpt. Å andra sidan är ett referat av dikten svårt att ge därför att hjälten hela tiden skiftar karaktär. I dess början är han konung i Uruk — bibelns Ur och nutidens Warka — en konung av det babyloniska slaget som inte skyr grymhet och som utövar sin ius primae noctis över stadens kvinnor. På folkets böner skapar så gudarna som ett slags motvikt till denne potentat naturmänniskan Enkidu som först lever tillsammans med stäppens djur men genom ett syndafall med en utskickad tempeltärna dras in i kulturen. Både med sina väldiga krafter och, kan man säga, sitt vänsälla väsen förmår denne avreagera och avleda Gilgamesh' brutalitet och de blir ett oskiljaktigt stallbrödrarpar. Till sammans drar de ut för att döda trollet Humbaba (jag ser läsaren dra på mun) som bor i cederskogen (Libanon). Och alldeles som i Odysseus och Iliaden försiggår detta jordiska skeende parallellt med ett ständigt rådslående och intrigerande mellan de lindrigt sagt allmänmänskliga gudarna i himlen. När hjältarna kommer tillbaka från den libanesiska expeditionen råkar de sålunda i delo med den kärlekskranka gudinnan Ishtar, som de avvisar, varpå Enkidu insjuknar och dör. Dik-

tens hela temperatur och stämning förändras radikalt: om den hittills varit rustik, kraftfullt brutal och åskådlig blir den nu med en gång känslösam och mystisk. Gilgamesh som berövats sin stallbroder, sitt andra jag, börjar grubbla över dödens hemskhet och hemlighet, och han ger sig återigen ut att vandra men denna gång inte för att döda utan för att finna det eviga livet. Den enda som kan ge honom det är hans egen stamfar, den förbibliske Noah, som ju en gång själv förmått bli den ende överlevande av mänskligheten, när flodkatastrofen förhärjade jorden. Hur han äntligen, genom diverse fantastiska äventyr når fram till målet är svårt att relatera — vare det nog sagt att fjärran-Utnapishtims (Noahs) berättelse om floden i dramatisk åskådlighet väl kan mäta sig med bibelns. Någon odödlighet vinner emellertid inte Gilgamesh — under det avgörande provet förmår han inte hålla sig vaken: en episod som för övrigt är av gripande och patetisk skönhet. Han återvänder till hemstaden Uruk där han åkallar stallbroderns ande. Gudarna varkunnar sig över honom och han får verkligen träffa och samtala med den döde. På detta Orfeus-tema slutar dikten. De sista raderna skildrar hur de döda har det i underjorden. Det är inte ännu några eviga straff men, så att säga, eviga, förstelnade och oupplösliga attityder:

Utnapishtim berättar för Gilgamesh om syndafloden

»Havet kom till ro, vädret lugnade, orkanen och stormfloden var slut
»Jag öppnade en lucka, ljus föll på mitt ansikte.
»Jag gav akt på vädret: det rådde stillhet.
»Hela mänskligheten var vorden till jord!
»Jämn som ett tak, låg en sumpmark!
»Då sjönk jag på knä, satte mig att gråta,
»över mitt ansikte strömmade tårar.
»Jag spejade efter stränder, en gräns för havet —

»En som omkom i eld, såg du?» —
»Ja, jag såg:
»Han ligger på nattlig bädd och dricker rent vatten.»
»En som dödats i strid, såg du?» —
»Ja, jag såg:
»Hans fader och moder hålla hans huvud,
och över honom lutar sig hans hustru.»
»En vars lik man kastat på stäppen, såg du?» — »Ja, jag såg:
»Hans ande har ej vila i jorden.»
»En vars ande saknar vårdare, såg du?» — »Ja, jag såg:
»Resterna i fatet, avskrädet på gatan, måste han äta.»

För att ge ett begrepp om diktens primitiva skönhet skulle längre citat behövas och jag kan i detta sammanhang endast hänvisa läsaren till originalet. Har man sinne för bibelns skönhet kan man läsa den som ett stycke bibel, äldre än bibeln. Men man kan också läsa den som ett stycke modern poesi — modern i sin ursprunglighet — för just våra dagars poesi lutar ju på samma sätt ofta åt det bildrikt mytiska och magiska. Man kan läsa den som den första historien om den sökande själen, mänsklighetens eviga tema, och se hur nytt och urgammalt räcker varandra handen.

Gilgamesh-eposet. Översatt och förklarad av Knut Tallqvist. Söderströms 1945. Pris kr. 5:—.

»på tolv gånger tolv (kabellängders) avstånd höjde sig ett land,
»emot berget Nisir höll skeppet kurs.
»Berget Nisir hejdade skeppet, lät icke det rubbas.
»En dag, en andra dag höll berget Nisir skeppet, lät icke det rubbas.
»En tredje, en fjärde dag höll berget Nisir skeppet, lät icke det rubbas.
En femte, en sjätte dag höll berget Nisir skeppet, lät icke det rubbas.
»När den sjunde dagen var inne,
»förde jag ut en duva och lämnade henne.»